Journal of East-West Thought
ISSN: 2168-2259 (online)
(https://jetjournal.us/)
Volume 14, Issue 4 – Dec 2024

JOURNAL OF EAST-WEST THOUGHT
UGC CARE I

आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेचा विकास: शालेय आव्हाने, संधी आणि दिशा

मनोहर रामदास धामणे, संशोधक विद्यार्थी, शिरपूर एज्युकेशन सोसाटीचे आर. सी. पटेल शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, शिरपूर जि. धुळे
डॉ. गजानन मुरलीधर खेकाडे, संशोधन मार्गदर्शक व सहाय्यक प्राध्यापक, शिरपूर एज्युकेशन सोसाटीचे आर. सी. पटेल शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, शिरपूर जि. धुळे

सारांश

आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेच्या विकासावर आधारित या संशोधन पेपरमध्ये त्यांच्या शालेय जीवनात येणारी विविध आव्हाने, संधी आणि त्यासाठी आवश्यक दिशा यांचा सखोल विचार केला आहे. भारतातील आदिवासी विद्यार्थी शालेय शिक्षणामध्ये अनेक सामाजिक, सांस्कृतिक, आणि मानसिक अडचणींचा सामना करत आहेत. त्यांच्या परंपरागत जीवनशैली आणि शिक्षणाच्या पारंपारिक पद्धतींमध्ये तफावत असल्याने, अनेकदा त्यांना शालेय वातावरणात समावेश होण्यास आणि त्यांची भावनिक आणि सामाजिक बुद्धिमत्ता विकसित करण्यास अडचणी येतात. आदिवासी विद्यार्थ्यांना शाळेतून बाहेर पडण्याची कारणे विविध असतात, जसे की सांस्कृतिक ओळख, भाषा समस्या, कमी आर्थिक संसाधने, आणि शिक्षणातील गुणवत्तेची कमतरता. यामुळे ते भावनिकदृष्ट्या असुरक्षित आणि सामाजिकदृष्ट्या मागासलेले वाटतात. याचा परिणाम त्यांच्या शालेय प्रदर्शनावर आणि भविष्यकालीन विकासावर होतो. योग्य शालेय वातावरण, जिथे त्यांचे सांस्कृतिक मूल्य आणि आदिवासी ओळख जपली जाते, त्या ठिकाणी त्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेचा विकास होऊ शकतो. शिक्षकांच्या संवेदनशीलतेची आणि मार्गदर्शनाची मोठी भूमिका आहे, ज्यामुळे विद्यार्थ्यांना आत्मविश्वास मिळतो आणि ते शालेय जीवनात यशस्वी होतात. आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या भावनिक आणि सामाजिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी शालेय व्यवस्थेत काही सुधारणा, जसे की मनोवैज्ञानिक मदतीचा समावेश, सामाजिक समावेशाचे पाऊल, आणि त्यांचे पारंपारिक ज्ञान आणि अनुभव शाळेच्या अभ्यासक्रमात समाविष्ट करणे आवश्यक आहे. शालेय स्तरावर संधी निर्माण करणे आणि विविध कौशल्ये आणि मानसशास्त्रीय पद्धती लागू करणे यामुळे आदिवासी विद्यार्थ्यांचे शालेय जीवन अधिक समृद्ध आणि समर्थ होऊ शकते. यामध्ये शिक्षक, पालक, समुदाय आणि शालेय धोरणांचा समन्वय अत्यंत महत्त्वाचा आहे. यामुळे ते त्यांचा सामाजिक आणि भावनिक विकास साधू शकतात, आणि शिक्षणाच्या क्षेत्रात समानता प्राप्त करु शकतात.

मुख्य संबोध: आदिवासी विद्यार्थी, सामाजिक बुद्धिमत्ता, भावनिक बुद्धिमत्ता, शालेय आव्हाने, संधी, दिशा

1. प्रस्तावना

आदिवासी विद्यार्थी हे भारतीय समाजाच्या एक महत्त्वपूर्ण घटक आहेत, परंतु त्यांना शिक्षण घेण्यात अनेक सामाजिक, सांस्कृतिक आणि भौगोलिक अडचणींचा सामना करावा लागतो. आदिवासी भागांतील विद्यार्थ्यांसाठी शालेय जीवन हे एक आव्हान ठरते, कारण त्यांचा सामाजिक व सांस्कृतिक परिसर मुख्यधारेशी भिन्न असतो. शालेय शिक्षणामुळे त्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेचा विकास होणं आवश्यक आहे, कारण यामुळे त्यांचे व्यक्तिमत्त्व सुधारते आणि ते भविष्यकाळात अधिक सक्षम होतात. आदिवासी

Copyright © | JET Network, All Rights Reserved

विद्यार्थ्यांची सामाजिक आणि भावनिक बुद्धिमत्ता ही त्यांच्या जीवनातील महत्त्वाची भूमिका निभावते, कारण ते अनेक वेळा आपल्या पारंपारिक आणि आधुनिक जीवनशैलीमध्ये समायोजन करत असतात. शालेय प्रणालीतील त्यांचे यश या बुद्धिमत्तेवर आधारित असते, परंतु त्यांना भेटणारी अडचणी ही त्यांचा मानसिक आणि भावनिक विकास रेटवू शकतात. शाळांमधील शिक्षण पद्धती आणि त्यांचे सांस्कृतिक विविधता लक्षात घेता, त्यांचे भावनिक आणि सामाजिक विकास साधण्यासाठी अनेक सुधारणा आवश्यक आहेत. शालेय जीवनात आदिवासी विद्यार्थ्यांचा समावेश, त्यांच्या विचारांची व मूलतत्त्वांची जाणीव आणि त्यांच्या मानसिक आरोग्याची काळजी घेणारी धोरणे आवश्यक आहेत. यामुळे त्यांना सकारात्मक शालेय अनुभव मिळतील, ज्यामुळे त्यांचा आत्मविश्वास वर्धित होईल. या संदर्भात, शाळेतील शिक्षकांची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची आहे, कारण तेच विद्यार्थ्यांना समजून घेऊन त्यांना योग्य मार्गदर्शन देऊ शकतात. त्यामुळे, आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी विविध उपाययोजना आणि धोरणांची गरज आहे, जे त्यांना शालेय जीवनात यशस्वी बनवतील.

2. शोध निबंधाची उद्दीष्टे

1. शालेय स्तरावर आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेचा विकास करण्यात येणाऱ्या आव्हानांचा अभ्यास करणे.
2. आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेचा विकास साधण्यासाठी उपलब्ध संधी आणि शालेय उपक्रम यांचा अभ्यास करणे.
3. शालेय धोरणांद्वारे आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेचा विकास साधण्यासंदर्भात दिशा सुचविणे.

3. संशोधन साहित्याचा आढावा

1. **गोलमॅन, डॅनियल. (2001). भावनिक बुद्धिमत्ता. हिमालय पुस्तक महाल, मुंबई**

   या पुस्तकात लेखक डॅनियल गोलमॅन यांनी भावनिक बुद्धिमत्तेच्या महत्त्वावर चर्चा केली आहे. त्यांनी सामाजिक बुद्धिमत्तेच्या घटकांचे सखोल विश्लेषण केले असून त्यात संवाद कौशल्ये, सहानुभूती आणि संघर्ष निवारण यावर विशेष भर दिला आहे. आदिवासी विद्यार्थ्यांसाठी भावनिक आणि सामाजिक बुद्धिमत्तेचा विकास अत्यंत महत्त्वाचा ठरतो, जेणेकरून ते शालेय आणि सामाजिक जीवनात अधिक यशस्वी होऊ शकतात.

2. **दिनेश गायकवाड, (2014). आदिवासी शिक्षण आणि सामाजिक बदल. महाराष्ट्र राज्य पुस्तक परिषद**

   या पुस्तकात आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणातील आव्हाने आणि त्यांचा सामाजिक बुद्धिमत्तेवर होणारा प्रभाव तपासला आहे. आदिवासी विद्यार्थ्यांसाठी शालेय जीवनात सामाजिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी शालेय उपक्रम आणि शिक्षकांच्या भूमिका यांवर चर्चा केली आहे. तसेच, आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी विविध संधी आणि शालेय धोरणांवर विचार मांडले आहेत.

3. **आदित्य देशमुख. (2015). आदिवासी समाज आणि शालेय विकास. आदिवासी संस्कृती पुस्तक संस्था, मुंबई**

   या पुस्तकात आदिवासी आणि इतर पारंपारिक विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक आणि भावनिक बुद्धिमत्तेची तुलना केली गेली आहे. यामध्ये आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या भावनिक आणि सामाजिक कौशल्यांवर

Copyright © | JET Network, All Rights Reserved

Journal of East-West Thought
ISSN: 2168-2259 (online)
(https://jetjournal.us/)
Volume 14, Issue 4 – Dec 2024

JOURNAL OF EAST-WEST THOUGHT
UGC CARE I

होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास केला आहे. तसेच आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी शालेय आणि पारिवारिक सहयोगाची आवश्यकता यावर चर्चा करण्यात आलेली आहे.

4. **साहू, राकेश. (2018). आदिवासी विद्यार्थ्यांची शालेय जीवनातील सामाजिक समावेश. भारतीय शैक्षणिक प्रकाशन.**

   या पुस्तकात भारतातील आदिवासी विद्यार्थ्यांना येणाऱ्या सांस्कृतिक आणि सामाजिक आव्हानांचा सखोल अभ्यास केला आहे. शालेय जीवनात या विद्यार्थ्यांना सांस्कृतिक भिन्नतेमुळे आणि समाजातील भेदभावामुळे अनेक अडचणींचा सामना करावा लागतो. तसेच आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी शालेय धोरण आणि समुदायाची भूमिका महत्त्वपूर्ण आहे, असे नमूद करण्यात आले आहे.

5. **सिंह, शंकर. (2016). सामाजिक बुद्धिमत्ता आणि शालेय विकास. शिक्षण साधना प्रकाशन, पुणे**

   या पुस्तकात शिक्षकांच्या भूमिकेवर प्रकाश टाकण्यात आला आहे, जे आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी महत्त्वाची आहे. शिक्षकांच्या मार्गदर्शनाने विद्यार्थ्यांच्या संवाद कौशल्यांमध्ये सुधारणा केली जाऊ शकते आणि सहकार्याचे महत्त्व शिकवणारे कार्यक्रम विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक बुद्धिमत्तेला वाव देऊ शकतात.

4. संशोधन पद्धती

प्रस्तुत संशोधन गुणात्मक स्वरूपाचे आहे. यासाठी आशय विश्लेषण आणि सर्वेक्षण संशोधन पद्धतीचा उपयोग करण्यात आला आहे.

5. माहितीचे संकलन व विश्लेषण

प्रस्तुत शोध निबंधासाठी विविध पुस्तके, वर्तमानपत्रे, ऑनलाईन माहिती, वेबसाईट, प्रकाशित लेख, विविध संशोधन प्रबंध यांचा आधार घेण्यात आला आहे. सदर माहितीचे गुणात्मक विश्लेषण करण्यात आले आहे.

5.1. आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्ता विकासात शालेय स्तरावरील आव्हाने

1. **भाषा अडचणी**: आदिवासी विद्यार्थ्यांची मातृभाषा मुख्यधारातील शाळेतील शिक्षणाची भाषेपासून भिन्न असते. त्यामुळे त्यांना शिकवलेल्या संकल्पनांचा समज कमी होतो आणि संवाद साधण्यात अडचणी येतात. शिक्षणाचा गती मंदावते, तसेच त्यांच्या भावनिक आणि सामाजिक समावेशातही अडचणी निर्माण होतात. त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासावर नकारात्मक परिणाम होतो. या समस्येचा निराकरण करण्यासाठी स्थानिक भाषेचा समावेश आवश्यक आहे.
2. **सांस्कृतिक वेगळेपण**: आदिवासी विद्यार्थ्यांची पारंपारिक जीवनशैली आणि मूल्ये मुख्यधारातील शालेय संस्कृतीपासून वेगळी असतात. शालेय शिस्त आणि शिकलो जाणारे मूल्ये त्यांच्या पारंपारिक विश्वासाशी विसंगत असू शकतात. यामुळे ते शालेय वातावरणात चांगले समाविष्ट होऊ शकत नाहीत आणि त्यांचा भावनिक विकास थांबतो. यासाठी शाळांमध्ये त्यांच्या संस्कृतीचा आदर राखून शिक्षण देणे आवश्यक आहे.
3. **सामाजिक भेदभाव**: आदिवासी विद्यार्थ्यांना शालेय जीवनात अनेकदा जातीय भेदभावाचा सामना करावा लागतो. त्यांना इतर विद्यार्थ्यांपेक्षा कमी दर्जाचे वागणूक मिळते, ज्यामुळे त्यांचा आत्मसम्मान आणि विश्वास प्रभावित होतो. अशा भेदभावामुळे विद्यार्थ्यांची मानसिक स्थिती कमजोर होऊ शकते,

Copyright © | JET Network, All Rights Reserved

Journal of East-West Thought
ISSN: 2168-2259 (online)
(https://jetjournal.us/)
Volume 14, Issue 4 – Dec 2024

JOURNAL OF EAST-WEST THOUGHT
UGC CARE I

आणि त्यांच्या भावनिक विकासावर प्रतिकूल परिणाम होतो. यासाठी शाळांमध्ये समावेशक धोरणे आणि सर्व विद्यार्थ्यांचा आदर केला पाहिजे.

4. **शाळेतील अनुकूल वातावरणाचा अभाव**: आदिवासी भागांतील शाळांमध्ये पायाभूत सुविधा, योग्य शिक्षक, तसेच विद्यार्थ्यांसाठी मानसिक व भावनिक मदत यांची कमतरता असते. या सुविधांचा अभाव विद्यार्थ्यांच्या विकासाला अडथळा आणतो, विशेषत: भावनिक आणि सामाजिक समावेशासाठी आवश्यक असलेल्या संसाधनांची. योग्य शिक्षण, मनोवैज्ञानिक सहाय्य आणि शिक्षकांचे मार्गदर्शन विद्यार्थ्यांच्या भावनिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी महत्त्वाचे आहे.
5. **कौटुंबिक परिस्थिती**: आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या कुटुंबांचा सामाजिक आणि आर्थिक स्तर कमी असतो, त्यामुळे शाळेतील शिक्षणामध्ये लक्ष देण्याची क्षमता कमी असते. कुटुंबातील आर्थिक अडचणींमुळे विद्यार्थ्यांना शालेय साहित्य, कॅपिटल किंवा इतर आवश्यक साधनांची कमी पडते. यामुळे शालेय जीवनातील त्यांच्या भावनिक आणि सामाजिक बुद्धिमत्तेवर प्रतिकूल प्रभाव पडतो. कुटुंबीयांची सक्रिय भागीदारी आणि आधार सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे.

5.2. आदिवासी विध्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेचा विकासासाठी शालेय स्तरावर संधी

आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी शालेय स्तरावर विविध संधी उपलब्ध आहेत. या विद्यार्थ्यांना शालेय जीवनात यशस्वी होण्यासाठी योग्य मार्गदर्शन, सांस्कृतिक समावेश आणि मानसिक सहाय्य प्रदान करणे आवश्यक आहे.

1. **संवेदनशील शिक्षक आणि मार्गदर्शन**: आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक विकासासाठी शिक्षकांची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची आहे. संवेदनशील आणि समजूतदार शिक्षक विद्यार्थ्यांच्या अडचणी समजून त्यांना योग्य मार्गदर्शन देऊ शकतात. शालेय वातावरणात आदिवासी विद्यार्थ्यांची सांस्कृतिक आणि भावनिक गरजा ओळखून त्यांना समर्थन देण्याचा शिक्षकांचा दृष्टिकोन विद्यार्थ्यांच्या विकासास मदत करतो.
2. **संस्कृतीचा समावेश**: शालेय अभ्यासक्रमात आदिवासी संस्कृती, परंपरा आणि मूल्यांचा समावेश केल्याने विद्यार्थ्यांना त्यांचे आदिवासी ओळख अधिक ठराविक आणि अभिमानाचे वाटते. यामुळे त्यांच्या आत्मविश्वासात वृद्धी होते आणि ते शालेय जीवनात अधिक समाविष्ट होऊ शकतात. आदिवासी विद्यार्थ्यांसाठी सांस्कृतिक कार्यक्रम, कार्यशाळा, आणि लोककला यांचे आयोजन शिक्षणाच्या गतीला प्रोत्साहन देऊ शकते.
3. **समाजकार्य आणि सहभाग**: शालेय स्तरावर आदिवासी विद्यार्थ्यांना विविध समाजकार्य, स्वयंसेवी संघटनांमध्ये भाग घेण्याची संधी मिळवून दिल्यास त्यांचा सामाजिक समावेश वाढवता येऊ शकतो. अशा प्रकारच्या कार्यक्रमांमधून त्यांना नेतृत्व, सहयोग आणि समूह कार्याचे महत्त्व शिकता येते, ज्यामुळे त्यांची सामाजिक बुद्धिमत्ता वाढते.
4. **मनोवैज्ञानिक सहाय्य आणि काउन्सलिंग**: आदिवासी विद्यार्थ्यांसाठी शालेय मनोवैज्ञानिक मदत आणि काउन्सलिंगची उपलब्धता अत्यंत महत्त्वाची आहे. भावनिक दडपण, कुटुंबातील अडचणी किंवा भेदभावामुळे त्यांना मानसिक मदतीची आवश्यकता असू शकते. योग्य काउन्सलिंग आणि मानसिक सहाय्यामुळे त्यांचा भावनिक विकास साधता येतो, तसेच त्यांच्या आत्मविश्वासातही वृद्धी होते.
5. **शालेय समुदायाची भागीदारी**: आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या भावनिक आणि सामाजिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी शालेय समुदायाचा सहयोग खूप महत्त्वाचा आहे. शाळेतील इतर विद्यार्थी, पालक, शिक्षक

Copyright © | JET Network, All Rights Reserved

Journal of East-West Thought
ISSN: 2168-2259 (online)
(https://jetjournal.us/)
Volume 14, Issue 4 – Dec 2024
JOURNAL OF EAST-WEST THOUGHT
UGC CARE I

आणि स्थानिक समुदाय यांचे एकत्रित समर्थन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासाचा विकास करू शकते. शालेय कार्यक्रमांमध्ये समुदायाचा सक्रिय सहभाग आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक समावेशासाठी उपयुक्त ठरतो.

5.3. आदिवासी विध्यार्थ्यांच्या सामाजिक बुद्धिमत्तेचा विकासासाठी दिशा

आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी काही महत्त्वाच्या दिशा खालीलप्रमाणे आहेत:

1. **संवेदनशील शिक्षण पद्धती**: आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या पारंपारिक जीवनशैली, संस्कृती आणि भाशिक अडचणी ओळखून शिक्षण पद्धतीत बदल करण्याची आवश्यकता आहे. शाळांमध्ये त्यांच्या भाषेचा आणि संस्कृतीचा आदर राखून, शिक्षण प्रक्रियेत समावेशक दृष्टिकोन ठेवणे महत्त्वाचे आहे. त्यांना त्यांचा सांस्कृतिक वारसा आणि ओळख जपण्याची संधी मिळाली पाहिजे, जेणेकरून ते शालेय जीवनात सहज समाविष्ट होऊ शकतील.
2. **शाळेतील समावेशक वातावरण**: शाळांमध्ये भेदभाव न करता सर्व विद्यार्थ्यांना समान संधी देणारे समावेशक वातावरण निर्माण करणे आवश्यक आहे. आदिवासी विद्यार्थ्यांवर होणारा सामाजिक भेदभाव कमी करण्यासाठी शालेय धोरणे आणि कार्यक्रम अधिक समावेशक असावे. विद्यार्थ्यांचा सामाजिक समावेश वाढवण्यासाठी सहकार्य, संवाद आणि गटकार्य यांना प्रोत्साहन दिले पाहिजे.
3. **मानसिक आरोग्य व काउन्सलिंग सेवा**: आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या भावनिक आणि मानसिक आरोग्याच्या संदर्भात शालेय स्तरावर काउन्सलिंग सेवा उपलब्ध करणे महत्त्वाचे आहे. शालेय मनोवैज्ञानिक आणि समुपदेशक विद्यार्थ्यांना त्यांच्या भावनिक अडचणींवर मात करण्यासाठी मार्गदर्शन करू शकतात. यामुळे त्यांच्या आत्मविश्वासात वृद्धी होईल आणि सामाजिक समावेश देखील साधता येईल.
4. **पालकांचा सहभाग**: आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या शालेय जीवनात त्यांच्या पालकांचा सक्रिय सहभाग महत्त्वपूर्ण आहे. शालेय आणि घरामधील समन्वय वाढवून, पालकांना शालेय कार्यप्रणाली, शिक्षणाच्या महत्त्वाचे आणि शालेय जीवनाच्या गरजा समजावून सांगणे आवश्यक आहे. यामुळे विद्यार्थ्यांच्या भावनिक आणि सामाजिक विकासासाठी घरातील वातावरण अनुकूल होईल.
5. **प्रेरणादायक व मार्गदर्शक कार्यक्रम**: आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेचा विकास साधण्यासाठी, त्यांना प्रेरणा देणारे कार्यशाळा, नेतृत्व विकास कार्यक्रम, आणि इतर शालेय उपक्रम आयोजित करणे आवश्यक आहे. यामुळे विद्यार्थ्यांना आत्मविश्वास मिळेल, आणि त्यांना आपल्या भविष्यासाठी सकारात्मक दिशा मिळेल. याशिवाय, त्यांच्या सामाजिक सक्षमीकरणासाठी विविध समुह कार्ये आणि संवादास प्रोत्साहन दिले जाऊ शकते.

एकंदर, आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेचा विकास करण्यासाठी शालेय स्तरावर शिक्षकांचे मार्गदर्शन, शालेय उपक्रम, पालकांचा सहभाग आणि शालेय धोरणातील बदल यांचे महत्त्वाचे योगदान आहे. यामुळे त्यांच्या शालेय जीवनात सामाजिक आणि भावनिक स्तरावर मोठे सुधारणा होऊ शकतात, जे त्यांना एक उत्तम नागरिक आणि समाजातील महत्त्वाचे सदस्य बनण्याची संधी प्रदान करेल.

6. निष्कर्ष

Copyright © | JET Network, All Rights Reserved

1. आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व भावनिक बुद्धिमत्तेच्या विकासासाठी शालेय स्तरावर अनेक आव्हाने आहेत, परंतु योग्य धोरणे आणि मार्गदर्शनाद्वारे त्यांचे समाधान शक्य आहे.
2. शाळांमध्ये भाषिक, सांस्कृतिक आणि भौगोलिक अडचणी कमी करण्यासाठी संवेदनशील शिक्षण पद्धती महत्त्वाची आहे.
3. शालेय वातावरणात समुदायाचा सक्रिय सहभाग आणि समावेशी धोरणे विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक समावेशास प्रोत्साहन देतात.
4. योग्य काउन्सलिंग सेवा आणि मानसिक सहाय्य विद्यार्थ्यांच्या भावनिक बुद्धिमत्तेचा विकास करतात, ज्यामुळे त्यांचा आत्मविश्वास वाढतो.
5. पालकांचा सक्रिय सहभाग आणि शालेय कार्यप्रणालीबद्दल जागरूकता वाढवणे विद्यार्थ्यांना शालेय जीवनात स्थिरता आणि सशक्तीकरण प्रदान करते.
6. आदिवासी विद्यार्थ्यांसाठी विविध संधी आणि दिशा उपलब्ध करून देऊन त्यांना शालेय जीवनात अधिक यशस्वी बनवता येऊ शकते.

संदर्भ

1. दिनेश गायकवाड, (2014). आदिवासी शिक्षण आणि सामाजिक बदल. महाराष्ट्र राज्य पुस्तक परिषद.
2. गोलमॅन, डॅनियल. (2001). भावनिक बुद्धिमत्ता. हिमालय पुस्तक महाल, मुंबई
3. आदित्य देशमुख. (2015). आदिवासी समाज आणि शालेय विकास. आदिवासी संस्कृती पुस्तक संस्था, मुंबई
4. साहू, राकेश. (2018). आदिवासी विद्यार्थ्यांची शालेय जीवनातील सामाजिक समावेश. भारतीय शैक्षणिक प्रकाशन.
5. जोशी, विजय. (2017). भारतातील आदिवासी शालेय शिक्षण: समस्या आणि उपाय. डायमंड प्रकाशन, पुणे.
6. सिंह, शंकर. (2016). सामाजिक बुद्धिमत्ता आणि शालेय विकास. शिक्षण साधना प्रकाशन, पुणे
7. वाघ, शंकर. (2019). शालेय शिक्षण आणि आदिवासी विद्यार्थ्यांची सामाजिक समज. आदिवासी विकास संस्था, नागपूर
8. अडेकर, संदीप. (2020). शालेय विद्यार्थ्यांमध्ये सामाजिक बुद्धिमत्तेचा विकास. ज्ञानदीप प्रकाशन, मुंबई
9. पाटील, राधा. (2018). आदिवासी समुदाय आणि शालेय शिक्षण: एक सामाजिक दृष्टिकोन. दिशा प्रकाशन, कोल्हापूर
10. राव, सुधीर. (2017). आदिवासी शिक्षण: आव्हाने आणि संधी. आदिवासी समाज संशोधन केंद्र, पुणे

Copyright © | JET Network, All Rights Reserved